
CSERJÉS KATALIN

Szegedi Tudományegyetem Magyar Irodalmi Tanszék

Ilia Mihály Tanárúr születésnapjára köszöntése

Ezzel a régi, valószínűleg sosem publikált, csaknem elfeledett, de most, hosszas keresgélés után mégis feltalált, átolvasott, megújított kis dolgozattal – a Hajnóczy-hagyaték néhány, ismeretlenségből kikutatott, kiemelt, a papír-süllyesztőből, az örök-veszéstől megmentett, csaknem némaságra kárhozottatott kis szövegével s annak kommentárjaival --

szeretném **Drága Tanárukat,**

a legokosabb és legjobb embert, akit valaha ismertem –

90. születésnapján köszönteni!

Már szakdolgozatomat is Önára írtam: bölcs nagyvonalúsága, megértése lehetővé tette, hogy Franz Kafka-dolgozatomat Önára, és ne a Világirodalom Tanszéken (ahol kevésbé voltam ismerős) írassam meg; igaz, munkámhoz appendixként hozzácsatoltuk a biztonság kedvéért Déry Tibor *G. A. Úr X.-ben* című utópiáját. *A per* és más legszélsőségesebb szövegek mellé, enyhítőként. 1979-et írtunk akkor...

Tanárukat bölcsessége, megértő jósága, mindenkire és mindenre kiterjedő figyelme, embersége és szélsőséges szerénysége, hatalmas tudása végigkísérte egyetemi éveimet – mint diákét, majd: mint tanszéki oktatóét. Köszönet érte, köszönet, hogy megismerhettem, hogy mindig bátran fordulhattam Hozzá!

S még egy emlék, ha már e most prezentált írás későbbi disszertációm, Hajnóczy Péter életművének egy szegmensével, „talált tárgyaival” foglalkozik... Amikor a 2000-es évek elejének egyik zord telén Reményi József Tamás (Isten nyugosztalja, Szkárosi Endre baráti munkatársammal együtt!) átadta nekem Budán, egy fagyos kiskocsmában a Hajnóczy-hagyaték 8 dobozát, s ezt követően, az anyag Szegedre jutván, a paksaméták végre bekerültek *Modern Magyar Tanszék*-i szobámba, hogy ott azután, kutatóhelyként, hosszú éveken át állomásozzanak kiváló diákjaim segítő szortírozása és kegyetlenül nehéz kiolvasása, rendszerezése, majd dolgozatok sorának megírása okán – első körben a dobozokat néhány baráti kollégámnak mutattam volt meg.

Ilia Tanárúr nyúlt bele, ha jól emlékszem (jól emlékszem!) legelőször az irdatlan papírhalomba. Láthatlanul, minden keresgélés és válogatás nélkül, végzettszerű mozdulattal emelt ki onnan egy elvásott, '60-as évek-táji műbőrborítású jegyzetfüzetet (drapp!) teleírva, telerajzolva a Hajnóczytól – később -- megszokott indulatos, dinamikus, szerte-tartó jegyzetekkel.

Ahol Tanárúr magától értetődő mozdulattal felnyitotta a füzetet, ott ez állt, tintával és nagybetűkkel: „**Rendet kell tenni!**”

Tanárúr feltartotta a megsárgult, agyonhasznált jegyzetömböt, és felmutatta nekünk, többieknek a rá írottakat.

-*Ez. Hát ez az!* – bólintott, ezzel honosítva, kanonizálva a „hazatalált” Hajnóczy-hagyatékot és emlékeket.

Méltó, hogy Tanárúr hajdani felkiáltásához a magam legfontosabb Hajnóczy-szövegét illesszem lezárásképpen, mely enigmatikus szövegdarabbal kezdem vagy fejezem be azóta is mindig Hajnóczy-megszólalásaimat, előadásaimat bárhol, bármikor...

Gyűrűk

*– a nő a külső gyűrűben állt, kimeredt szemmel, hörögve kapkodott a levegő után, bal kezén, karján széles aranypántok, egész hónaljáig, tömpe, repedezett körmű ujjai voltak, mint a mosónőknek, belemarkolt az aranyba, ha sikerül letépnie, levegőhöz jut, ujjai lecsúsztak a síkos pántokról, hátravetette a fejét, és kimeredt szemmel, felhőrdülve a levegőbe harapott, jobb kezével ismét lecsapott az aranyra, a férfi feszült, mozdulatlan arccal nézte a belső gyűrűt, csak a feje volt a víz fölött, a belső gyűrűben foszladozó, szürkésfehér anyag lebegett, a gyűrű középpontja körül, lassan, az óramutató járásával ellenkező irányban, **hát ez, bólintott a férfi, hát ez az** –*

„Téboly-szövegek”, kiegészítések, ajánlások a Hajnóczy-hagyatékból

1.

Fuga

A most prezentálandó, egy oldalnyi szöveg a Reményi József Tamástól (évtizedekkel ezelőtt) 1. számot kapott doboz („*Vegyes töredékek*”) 27. cikkelye. Üres előlapján a *Da capo al fine* géppel írott címet viseli mint ígéretet (e szöveg, mely *A fűtő* közeli rokona, dublettje, parafrázisa – végül a 2007-es Osiris-kiadás *Kötetbe nem került és hátrahagyott írások* „*Novellák*”-blokkjában találta meg helyét). A 27. szám alatt helyette a mi most prezentálandó szövegünk lelhető fel, kézzel radikálisan, indulatosan javított gépiratban, jól olvashatóan.

Megkockáztatom: bár a kis írás három ponttal fejeződik be – *végbe formált*, utolsó simításokra, újragépelésre váró szövegábra: rajzolat, versszerű, ismétlésekkel, szüntelen három pontokkal ritmizált felület, csipke, háló. Az emlékezet, a szerzői jelenlét tere.

Egy oldalnyi, információk számosságát tartalmazó és összefoglaló, szikár, egyszersmind zsúfolt, megszaggatott mondat, felsorolás és tényrögzítés. Mégis inkább egy elbeszélés *kezdeté* volna? De hisz csupa ismétlés, s bár szívesen tudnánk meg többet, a szöveget kezdő- s lezáró három pont tabuvá válik, bárhogyan is nézzük!!

Címéül a “*Fuga*” lehetett szánva, de az eredeti gépiratban végül kék tollal erőteljesen kihúzzatik a címszó; másik szerzői javaslat pedig nem készül. Maradjon hát memóriánkban a “*Fuga*” keresztnév, s joggal: Hajnóczy szívesen fordult máskor is zenei szerkezethez mint szövegépítő-, ill. címadó elemhez: a *Da capo al fine* nemcsak egy kisszöveg címe – több írás is magán viseli a befejezetlenség-újrakezdődés, végtelenítődés zenei motívumrendjét. A *Keringő*, *A kút*, *A kavics*, *A sas*, A tűz, *A szertartás*, *A kéz*, a *Gyűrűk* minimal artot idéző, fúgaszerűen építkező szövegei is e nemben fogalmazottak. A *Rorate* (hagyatéki változata és elődje: *Kávé, egy doboz Marlboro*) szövegopuszát is itt említjük meg.

Az idővel való alakításra vezethető aztán vissza a ritmus, a gyorsítás és lassítás, arányosság, fokozás, retardáció. Mindezen vonások jelen vannak a *Fuga* szövegterében is.

... Ami az embert ebben az eleddig ismeretlen, valóságos *kincként* feltűnő szövegben többek közt megragadja, az a *banalitásból hirtelen föltáruuló, szakadékszerűen megnyíló kijelentések, szövegdarabok egymáshoz feszülése, törése – a távolság* mint poétikai erő (egy Németh Gáborral folytatott magánbeszélgetés nyomán).

Csupa kisbetűvel írott szöveg, szekvenciákból, ismétléssorokból áll, egyetlen írásjele a három pont; ezzel kezdődik, és ezzel ér véget – kiszakított szövegdarab, levágva megértető anya-romjáról, elejét s végét kereső töredék; vagy eleve nyitott etűdnek készült. A dolgok *nem megtörténnek itt, hanem elképzeltetnek, megtörténésük esetleges, másként is szemlélhető*. A szekvenciák legjellegzetesebb kötőszava a “*ha*”, mely nézőpont-váltásokat javasol. Hozzáteve még ehhez, hogy az eredeti, szakadozott lapon legfelül még *az ablak... ott térdel* elem is jelen volt, jelen látszott lenni. Cím-variánsként talán?

A *Fuga* az 1. doboz szövegdarabjai közt teljes magányban áll. Nincs füzet, melyben otthonra lelne, nincs nylonba burkolva sem – a hagyaték mint temető, sírbolt, kiútját vesztett bányá. Egy esetleges, talán kezdeté- s vége nélküli szöveget őriz: egy mostohát, mely nem tud referálni önmagáról, súlyos

képeivel, cselekmény-csonkjával csupán szót emel önmagáért. Így a néki rendelt hagyatéki hely televénnyé, termőfölddé, élőhellyé válik.

Ha az új elméletek-, ha Erdély Miklósnak a *neoavantgárd*ban gyökerező megértés-pedagógiai elmélete felől – ahol a befogadó maga is *co-auctor*ra, *auctor*ra válhat – közelítünk, akkor én, a Hajnóczy-hagyaték gondozója, aki a *Tányéraknák* s a *Kabul folyó* címmel megnevezett szövegeket stb. is felleltem a doboz-paksaméták lapjai közt – egyenesen “teremtője”, kreatora vagyok e szövegeknek... Mivel ha én – *horribile dictu* – akkor 2009-ben, abban a jeges budai kocsmában NEM-et mondok Reményi József Tamás megtisztelő felkérésére, s NEM hozom haza Szegedre azt a 9 óriásdobozt; s majd NEM nézek bele mind gyakrabban e dobozokba, köztük épp ebbe, az 1-es jelzetet kapó csomagba; vagy, mint Genji herceg unokája Krasznahorkai László nagy regényében (*Északról hegy, Délről tó, Nyugatról utak, Keletről folyó.*), véletlen figyelmetlenség avagy pillanatnyi rosszullét okán NEM veszem észre, és átlapozom e kicsiny szöveget azon a magányos, hártavékony lapon – most e szöveg, nevezzük akár “*az ablak... ott térdel...*”-nek, akár *Fúgának* – NEM létezne, nem volna: nem volna látható/olvasható... Azt pedig, hogy e, jómagam által nagyon is kiadásra-olvasásra-töprengésre érdemesnek tartott szöveg MIÉRT maradt szerzője szándéka mentén a hagyatékban; miért NEM került a repetitív szövegek családjának jeles tagjaként kiadásra – sosem fogom megtudni.

A kis írás szálai, epikus menete, törései, vágásai *scriptable*/ “írható” szöveget tételeznek (Barthes). A három főszálat már az első három sor felveti, ettől kezdve pedig, *ha* kezdetű kijelentések monotoníája nyújt nézőpontváltó, filmes kameraállásra hajazó alternatívákat arra, miként, hány módon tekinthetünk a szobában előttünk lejátszódó (vagy épp gondolati kalandként lejátszott) aprócska cselekményre. Távolról-közletről-felülről-alulról nézzük ugyanazt a *látlatot*, ámde hasonlatok árnyalják a látást, mely felkínáltatik az olvasónak. Végül pedig már nem tér szerint, ellenben egy lehetséges szerepjáték baljós figurái szemszögéből (támadó; áldozat) lesz más és más a parányi jelenet, mozdulatsor. A kisgyermek megjelölése pedig az E/1 birtokos személyjelet csupán a szöveg legvégén kapja meg.

A “(fiam) kisfiam” szóhasználat egy másik fontos szövegvonáshoz vezet el bennünket. Erről szólnék még a teljesség (mostani) lehetősége nélkül, de a későbbi kidolgozás igényével és reményével.

Szöveg-összefüggésekről, újraélesztésekről, ön-átvételekről, belső hatásokról, újra-s-újraírásokról – *autotextualitás*ról van szó. Hogy miként illeszkedik bele most fellelt hagyatéki lapunk az ismert életműbe. Sok szálon, annyi bizonyos; annyi azonnal látszik!

Mindenekelőtt: a *Fúga* a repetitív technikával írott szövegkísérletek körébe illeszkedik, melyeknek erős filmes vonatkozásai vannak. Ez a vonás a szövegformálást érinti. Ide tartozik a szövegépítkezésnek az a jellege, mely a

többi, zenei érzeteket keltő, minimal art-technikájú szövegdarab jó részét is jellemzi: a szekvenciák pergőtüze, ismétlődése, az új (baljós) elem váratlan, alig észrevehető feltűnése, mintha vér színezné a vizet. Minderről már esett szó.

A szövegvégi hátborzongató nézőpontváltás (eddig ő látott, most őt látják/ő látszik, e tükör-játék sem idegen a Hajnóczy-szövegektől. Lásd: a hagyatéki *JÉZUS-töredék* Hoványi Márton műhelytagunk prezentációjában. (Hajnóczy 2011)

A váratlan, előkészítetlen, érzéket és értelmet megzavaró fordulat mint megoldásmód, lásd *Az unokaöcs* című korai írás végét.

A látásra, percepcióra kielezetség, a nézés aktusának kiaknázása talán Beckett-olvasmányokon is alapulhat, lásd az ír szerző *Film* című forgatókönyvét. (Cserjés 2006)

Ami a tartalmakat illeti: sok szálon kapcsolódik választott szövegünk az életmű ismert darabjaihoz, s e kapcsolódások a keletkezési időre is utalhatnak. A *rettenetes üres, fehér papír, amelyre írni kell* mindenekelőtt a *Perzsiát* idézi. A leadandó kézirat, határidős munka, kínos át- meg átírási kényszerítések, tiltás, fenyegetés és megmásítás – nem egy Hajnóczy-szöveg alapmotívumai (*Az elkülönítő; Karosszék, kék virággal; A nagy jögi légzés*). A gyermek, a meg nem született gyermek, halott gyermek tragikus motívuma a *Dinamit*-ban. A meg nem történt, csupán elképzelt-, valóságfokozatában elbizonytalanított esemény sor megjelenítése (*Keringő, Mandragóra; Temetés; Az unokaöcs* etc.).

2. *A jelentés*

egy lendületből megírt, nagyívű szöveg, levél, letépett cédula, kiszakított rész, teljesség

- külsejét, szedését, hosszúságát, mondattanát, központosítással ellátottságát, kezdetét-végét, látszólagos valahonnan-kiszakítottóságát etc. (tovább részletezendő) tekintve, a szövegdarab, melyet Nagy Tamás dr. lelt fel *Az elkülönítő* paksamétájában, s ajándékozott jelen széljegyzetek írójának, – a *Gyűrűk* című kispórára emlékeztet, s nincsen is több e kettőnél ilyen, az egész életműben -

Tartalmait tekintve: merő különbözőség.

Teljesen kiszámíthatatlan, nem hasonlít, tán elemeiben, mozgástörvényeiben sem egyetlen más szövegdarabhoz sem. Lehet mondani, hogy bedereng egy Swift-áthallás; hogy akihez a beszélő beszél, az Mária, ismét; hogy akkor, a levélírás E/1 írástudatlan nyelvhasználata miatt ez végre egy igazi, betű szerint *szkáz*, de mit mondunk ezzel. Látni a bolti jegyzetfüzetbe kézzel írott

(megítélésem szerint nem Hajnóczy kezétől, bár összetéveszthetetlenül hasonló írással) könyvtár-jegyzékből, hogy a szerzőnek megvolt Babel *Lovashadserege*. Ez csak egy lehetőség és vonzó ötlet, hogy véletlenül éppen a *szkáz*t választotta egyik kifejezésformájául. Nincs író, nincs értő olvasó, akire a *Lovashadsereg* írói világa ne tenne nagy hatást, s *A jelentés* levélformában íródott...

Számomra az egyik legjobb Hajnóczy-szöveg.

Ha a levélírás szituációját és a bejelentés, jelentés, üzenet, felszólamlás gesztusait nézzük, A fűtőt is eszünkbe juttatja. Minden – mindent. De aztán szokatlan, váratlan fordulatot vesz a szöveg, és valami mód a rettenetes disztópia, a sci-fi rémvilágát, a *Jézus menyasszonya* fekete vadász-országát, *A parancs* birodalmát is felidézi, de nem motivikusan, nem szó szerint, hanem érzésre, de így még Krasznahorkai László *Utolsó hajóját* is. Utolsó lakói is elhagyják a kiürült, lakói-fosztott, rommá tett országot. Egy megtévelyodott, szétdűlt, értelmezhetetlen, elmeegógyintézetre, *elkülönítőre*, vágóhídra, széles sávú frontra emlékeztető Magyarország. Kórház, fogolytábor, tarkólövés. Egy evakuált ország. Budapest, Budapestek.

Az értelmezni, analizálni vágyó úgy érzi, egészen új, megújító szempontok kellenének e kicsiny írás működésmódja feltáráshoz.

Egy egyben-leírt, lélegzetvétel nélkül rögzített kálvária története.

Egy tévelyült (a viszonyoktól, az azokból fakadó kényszerképzetektől megtévelyült) elme kiönti kétségbeesését, utána meg fog halni, innen a sírba visz az út,
mikor írja: az események után, közben? mik az események?

A szerkezetet, a brutális váltásokat, lóugrásban haladó szerkezettelen szerkezetet is figyelni kell...

Foglalkozzunk a dátumokkal is: azt írja a jelentés szerzője, hogy '69 áprilisában indul el, majd szó esik május 2. vagy elsejéről (a visszafelé telő, visszafelé sorolt idő), mikor átdobták volna a határon.

Nézzük meg a helyszíneket: Budapest sokszor, Budapestek; Celldömölk, Veszprém. Valahol közben határ van.

A városok megnevezése, neve is probléma, az azonosítás szempontjából is: miből hány van? A névadás mint teremtés.

Mennyi idő óta vándorol, milyen útvonalat jár be, mióta tartják fogva; ha fogva tartják, hogyan jön el mégis?

Kétségbeesetten nyugtalan, zaklatott, tanult és tanulatlan szöveg, s akit megképez, kinyomozhatatlan, nézzük, mi biztos: van neki egy drága Máriája, annak írja a levelet...

Biztos-e, hihetünk-e neki? Jelentést ír, Máriának írja, de magasabb fórumoknak szánja, jelentést ír a menekülés és vándorlás során tapasztalt ellehetetlenült viszonyokról. Egy üldözött? Egy tébolyult? Egy csak az előbbieket imitáló író? Sebesült, fogoly, üldözött...

hazámkeresése, bizonyosan nem véletlen, *nem lelé honját a hazában*, honvágy egy hazáért, ahol ott vagyunk ugyan, de nem funkcionál hazaként!

bújt az üldözött, s felé kard nyúl barlangjában

3. *Nézd a Kabul folyót*

Maga a legalábbis kétes állagú, állapotú, származású és motivációjú, három, kézzel írott példányban fennmaradt szöveg az 1/7 (1. doboz, 7. füzet) kialakuló spirálfüzetben lelhető fel. A csíkos füzet teljesen üres az „1/2.”, duktusát, tollhasználatát, színét illetően bizonyosan Hajnóczytól származó számozás alatt, s ez jelentheti, hogy az 1. lap megvult, de kitépetett, de jelentheti a variációk számát, számozását, de mivel 1 és 2 szerepel itt, míg versszak-kísérletből 3 van – jóvátehetetlenül nem értjük a lapsarki számozást.

Az egyetlen, hevenyészve teleírt, tágsorú első lapon az általam *Kabul folyónak* elnevezett gyönyörű és talányos versszak egyik, sokszorosan javított verzióját olvashatjuk. Nehezen, mert gyors, sietős, nagyvonalú az írás, és tele van javításokkal, beszúrásokkal. Mindazonáltal a másik két szövegváltozat írásképehez képest ez a vonalvezetés tűnik legépebbnek: energikus, egészséges, csak éppen sebesen papírra vetett, kemény, határozott írásforma. Leírta, átnézte, javította, s megy...

A versszak alatt olvashatatlan, áthúzással és lefirkálással megsemmisített két szó. Utána, két elválasztóvonal közt, bizonyos *Katona Imre* neve tagolt nyomtatott kisbetűkkel, jó nagyra róva, végén két felkiáltójel. Újabb vonal alatt, szaggatottal aláhúzva: *A tökéletes gyilkosság!* A felmerülő problémák és értetlenségek a laptükör nyújtotta keretek és információk közt most már sohasem oldhatók fel. Ha föltételezzük (s ezt tesszük), hogy a szöveg nem késztermék, hanem termelés, létrehozás és előállítás folyamata, akkor módosul a nézet, mely szerint a szöveg rendelkezne egy meghatározott jelölttel és hozzá egyetlen kanonikus jelentéssel: a szöveg poliszém téré alakul. Mennyire így van ez egy feldolgozatlan, rendszerezetlen, áttekinthetetlen és mozgalmas hagyatéki anyag esetén! Jelesül egy költemény kicsiny darabjánál, mely költemény méghozzá fordítás és átköltés egy nyelvből, melynek az invenciózus fordító nem birtoklója, csak kísérletező kérdezője...

A füzetbe több szó nem íratik, de van itt egy megsárgult A/4-es írógéppapír kettébe hajtva, s azon is ugyanez a versszak látható kétszer nekiveselkedve, kézzel írva, s mivel ugyanazzal a strófával próbálkozik a szöveg szerzője, nyilván behelyezi a *Kabul folyó-próbálkozás* mellé e kettőst is. Az A/4-es papírnak csak az egyik oldalára van írva, a *Kabul folyó* versszaka kétszer, két, az olvashatatlanság különböző fokain egzisztáló írásképpel: egyik csúnyább, szálkásabb, rendetlenebb, betegebb, mint a másik. Mégis, ezek között van, felül, az a változat, mely a tanulmány szerzője kezébe most tollat adott.

Összegezve: egy rápillantás, egy szkennelt lap, egy facsimile fenti igyekvő, de célba alig érő ekphrasziszt *beszédesen* (sic!) helyettesíténé, s alig valószínű, hogy bárkit különösképp megragadna e lényegében nemlétező 1/7 dokumentum. Holott nagyon is! Ne higgy a szemednek, és olvass!

Ide másolom, javítva, olvashatóvá téve mindhárom kísérletet:

Ami a csíkos füzet első lapján olvasható:

*Nézd, nézd (irgalom nincs) a Kabul folyót,
Nézd meg jól, nézd a Kabul folyót, amikor hulláma fekete!
Csak menj. A cövekek mentén céloddhoz jutsz.
A hullámon átlehellnek, ámbár úszni sem tudsz.
Ússz át a Kabulon, mikor hulláma hí és fekete!*

A következő két versszak-leírás egy magányos, megsárgult lapon található, a lap félbehajtva, meggyűrve. Az ilyent a meggondolatlan szinte azonnal dobná is kifelé... A felső-első változat írásképe ugyancsak zaklatott, bár az előzőnél kevésbé. Inkább rendetlen, egy kevészer, rosszul író ember firkálmánya. Jóval kevesebb benne a javítás. A lap tetején jobboldalt ceruzával felvitt számozás: 31. oldal. Természetesen e többi lapok nem találtattak meg.

*Nézd, nézd a Kabul folyót, mikor hulláma fekete!
Légy nyugodt, átrepít, ámbár úszni sem tudsz.
Valaki majd átlehel, menj a karók mentén.
Úszni se tudsz, átjutsz, ne félj. Rettegned csak magadtól kell.
Indulj, amikor a Kabul vize fekete!*

Végül a harmadik variáns, a harmadik szabadfordítói kísérlet:

Nézd, nézd a Kabul folyót, amikor lágy s bársony hulláma. Légy nyugodt; ámbár úszni se tudsz. A folyó majd átlehel. Indulj, amikor a Kabul vize hí és hulláma fekete!

Ismeretlen világok varázsa, az egzotikus, távoli föld a sötét folyóval: Hajnóczy mindig is vonzódott ezekhez, ahogy a kis népekhez, a távoli-közeli sokat szenvedett nációkhoz, csoportozatokhoz, melyek ennyiben a magyarhoz

hasonlítottak számára. Shiták¹ és koptok², walesiek³ és a *Carmina Burana* ófelnevet sora⁴... Kipling származása, ifjúsági könyveinek sosem-múló varázsvilága *A király ankusával*, a *Rátok szabadítom a dzsungelt* vadságával, *Purun Bagát csodájával*...

Hogy hol, miként talált rá a *Kabul folyó* versszövegére, s az egészre talált rá angolul, avagy egy részletet mutatott csak neki valaki, félő, sosem tudjuk meg, kérdéseinket már nem tudjuk kinek feltenni: talán Mátis Livia lett volna, de ő rég halott, a feleség, Végh Ágnes egy új élettel körülvéve él nagymessze innen. A lapot, ahol a szövegek találhatóak, lehet még faggatni: nem véletlenszerű-e a részlet ott-léte, de itt már mindenképp a dekonstrukció kalandos tartományába léptünk, a feltételezések *contra close reading* terepére (amiért talán olvasni itt egyedül érdemes...) A lap, *mely olyan, amilyen*; mely reális tér volt, de magánszférából az emlékezet terévé és köztérre vált, és mely a facsimilét mint a hagyaték egyetlen autentikus publikálási módját generálja. A kézírások háromfélesége, az elrendezés, a lap-kép esetlegessége egy ábrát, grafikát és grafikont ír ki – speciális és komplex kép-szöveg viszonylatot, melyhez mint koncept, még a fordítás elmélete, módszerei járulnak.

Itt verselemzést írni helytelen volna, és önkényes is; vershatás-elemzést, identitáskeresést, a saját kéz átütését lehetne: amint a fordító asszociációi átvérzik a papírt, az eredeti szöveget.

Van egy fekete vizű folyónk, egzotikus névvel: veszélyes, széles, nagy sodrású, örvényes. De még most lépünk belé, remegve, hisz úszni sem tudunk, a szélén gázolunk, s itt cölöpök vannak. De ki beszél, kihez szólnak szavai, és mi a szituáció, melyben e megszólalás történik? Végül: hogyan került be az egyetlen, az eredetiben valószínűleg egyáltalán nem szereplő mondat az egyik-, a legösszetettebb fordításba?

A töredék *levált anya-romjáról*, elhagyta angol eredetijét, s megkezdte önálló életét, mely élet mindeddig láthatatlan volt. Ismét Samuel Beckett *Hogy megint csak bevégezni* című „semmi-szövegéből”. Most látható, de megfejthetetlen...

¹ „(A shitákról talán elég annyit tudni, hogy személyiségüket ezredévekkel ezelőtt feladták, és magától a fehér embertől függ hitvány életük, amelyet bármelyiknek bármely pillanatban alázatosan odaadnak, mint egflit” (...) (HajnóczyO, 2007: 525)

² „Talán éppen ezért meglehetősen kevés adatunk van a koptokól. „Egyiptomi keresztény vallás: egyház. Valamint: nyelv: a kopt egyháznak az ókori Egyiptomból származó nyelve. A koptok: az ókori egyiptomiak utódainak (vallási) közössége: nk: lat arab kopt gg.«” (Hajnóczy 2007: O, 264)

³ „Van egy walesi lemezem: Land of my Fathers il. Henn Wild Fy Nhadau. Legjobb emlékezetem szerint a kórus egyszer szólal meg piszkos angol nyelven, amikor azt mondják: MY FREEDOM COUNTRY (Az én szabad hazám). És nekem ugyan van-e?” (Hóczy 2007: O, 556)

⁴ „„CHRAMER, GIP DIE ARWE MIR«” – villant át a század agyán.” (Hajnóczy 2007: O, 292)

Valaki beszél hozzánk, te-ként szólítva meg, s az ismeretlen, távoli Kabul folyó éjfékete vizébe lépésre szólít. Azt állítja rólunk, hogy nem tudunk úszni, de lépünk nyugodtan, mert valaki (vajon kicsoda? egy szellem? egy segítő barát? a véletlen? a Fátum?) átsegít, átlehel, ha a karók mentén megyünk. Mikor fekte a Kabul vize? Éjjel, minden bizonnyal, de miért nem ezt írja? Mi minden az, amit e megkapó kis szöveg elhallgat? Vigasztal és biztat a beszélő hang, de fojtó nyugtalanság, babonás félelem és babonás hit egyszerre vesz rajtunk erőt e varázsverset olvasva. Hogy miért fontos mindez, ki az, aki beszél, s ki az, akihez az intelmek fűzetnek, akinek tehát éjnek idején bizony át kell kelnie ama Kabul folyón – azaz kik vagyunk mi magunk – ki elől történik a loppal menekülés, életmentő, halálmegvető szökés. Mely tárgy az, mely a menekülőt arra készíti, hogy mint egyetlen útvonalon, a fekete Kabulon keljen át, *holott úszni sem tud...* ki mondja meg? Hajnóczyt sem a versegész, ez az átpoetizált történelmi rekvizitum ragadta meg, hanem ez a veresszövegről immár leváló, sajátta tett, saját víziót követő öt sor.

4. *Péntek*

Jelen vizsgált szövegdarabunk a *Nóra* (1977. 05. 04 – 09.05. közt) és *A szakács* (1976 ősze és 1977 legvége közt) rokona (bizonyos részletei az *Alkalmi munkába* mentődnek át). Ezen prózaszövegekkel együtt pedig rokonságot mutatnak mindenekelőtt: a *Perzsiával* (1977. 04. 10 – 12. 17; 1978. 02 – 27. közt) mint a Hajnóczy-próza alap-szövegével, mely felé oly sok más hagyatéki szövegkezdemény is tartani és tartozni látszik (nem egyszer szó szerinti a megegyezés!). Nekifutások és kísérletek izgalmas rész-eredményei a most bemutatandó forgácsok is, variánsai és dublettjei a végbe formált nagyszöveg(ek)nek. Torzók, de ebbéli állapotukban korántsem érdektelenek. A kóros alvásba feledkező férfiről szóló, kézzel írott szöveg, a *Péntek* címet viselő szövegkomplexum 3. része dátumozva van: 1977. 04. 6-7-8. Ez lehetne tehát a most vizsgált lapcsoport megírásának lezárási ideje. A szöveg-kísérletek, nekifutások láthatólag párhuzamosan, átfedésekkel zajlanak. *A Halál kilovagolt Perzsiából* témájával való birkózás, útkeresés, kísérletezés több, egymást fedő, egymást korigáló, párbeszédbe lépő variánst, metszetet hozott létre. Benne a nagyszövegből hiányzó nóvumokkal is, illetve további ismert írásokhoz kötve a hagyatékban fellelt, hajdan talán csupán egy rendező mozdulat által egybefűzött szöveg-hármast.

A Hajnóczy-műhely részéről 2010. október vége és 2011. június 9. közt készült részletes tartalmi katalógus, mely a 9 hagyatéki doboz anyagát veszi számba fontos jegyzetekkel kiegészítve, jelen szövegünket a következőképpen jegyzi:

Péntek. 2. doboz, 2.04 (?) egy műanyag tokban Péntek címmel Hajnóczy elkezd írni A szakács című szöveget, három- lapnyi kézírás van meg belőle. A jegyzék azonban nem látszik észrevenni, hogy a jelzett szöveg a 3. oldal után radikálisan másra vált: egy újabb novellába kezd. Ezt sem juttatja azonban végbe, hanem, kézírással, áttér a 3., leghosszabb, legteljesebb szövegdarabra. A két utóbbi írás-kezdemény, mint fent jeleztem, a Perzsiával, a Nórával és A szakáccsal tart rokonságot, álom-leírásaiban a Jézus menyasszonyát és A véradót is idézi, de egészen egyedi tartalmi vonásokat, ötleteket is hordoz. Hajnóczy folyamatosan kísérletezik, új- s új megközelítéseket próbál. Tárgyát illetően sok a visszatérő motívum, de a megírás módjában, a szövegépítésben nem ismétli önmagát. A patológiusan alvó, furcsa, borzongatóan idegen, bár E/1-ben beszélő figura (egy újabb önarckép-gyanús karakter, se hús, - se hal alakzat: Tréfa; Fuga; Az unokaöcs; Partizánok etc.) a 3. szöveg-töredékben egyszerre tűnik megfejthetetlennek, azonosíthatatlannak, súlyosan ellentmondásosnak – és riadalmasan taszítónak. Előadva mindezt a legnagyobb magától értetődésben. A higgadtan mondható esemény-közvetítés minden előzmény és figyelmeztetés nélkül megy át borzongató rémálomba. E kegyetlen, szürreális vízió jellege, hirtelen felbukkanása A véradó látomásait, A fűtőben a feleség jószágát, Az unokaöcsben a Guevara-jelenet brutális kibomlását, a Jézus menyasszonyában Csilla nővére kilövésének nyers kegyetlenségét idézi (közvetlenül egy szabadon idézett Sartre-szövegdarab után, mely generációk számára jelentette pár évtizede az egzisztencialista szabadsághimnusz, a szabadság és magány komor fenségét). Egyszóval: e kórházi jelenet, a mélyalvó rémvíziója a kiszámíthatatlan, vizionárius, szöveg-linearitást szétszaggató másik Hajnóczyt hozza előnkbe a salaktalan realizmusú prózáiról kézjegye mellé. Ide csatlakoztathatjuk Az elkülönítő paksamétájában talált, Nagy Tamás által A nagy jogi légzés címet kapó, magában a gépiratban Az eperszínű spirálban szálló ómega hatyúk vastüdejének páncélkútja megnevezés alatt álló hosszúszóveg eláradó Buddha-látomását vagy egyik legizgalmasabb hagyatéki „találatunkat”, A jelentést.

5. M-ék 17 éves lánya...

Nézzük hát az ígért szövegkezdeményt! Melynek még címe sincsen, magam írtam föléje félig önkényesen a hagyatéki szöveg kezdősorát, mely a kézíratos alapváltozaton is ott áll nyomtatott nagybetűvel, oldalt, vastagon körbe kerítve, kiemelve. Mostantól e szöveg címe Ez. Én adtam neki. Lám, az olvasó/értelmező csaknem korlátlan hatalma! Csaknem! Ne feledjük! E csábítóan szabad, teremtő tevékenységnek, a műértelmezésnek egyetlen dolog szab csupán gátat, de az annál inkább: maga a mű, a leírt szöveg. Nemcsak a műalkotás – az interpretáció is cselekvés. Jelentésképzés. Az *intencionális maxima* imperatívusza így szól: *Mutasd meg magad az értelmezésben!* De ne feledjük: az alapvető *interpretációs maxima* így hangzik: *Értelmezésed ne legyen*

se túl közel a műalkotáshoz, se túl távol ne legyen tőle! Végül a konzekvens maxima: Értelmezésed tegyen eleget az ellenmondásmentesség elvének!

Az értelmezői szabadság egyetlen gátja pedig a szerzői szöveg. Mellyel NEM kerülhet értelmezésünk ellentmondásba, mert az (*terméketlen*) félreértést eredményez. (Csak jelzem, hogy van *termékeny* félreértés is. Ahhoz azonban előbb igen sok mélyelemzést kell magunk mögött tudni, hogy e tájakra merészkedhessünk.)

S most belekezek kérdés- és rejtvényfejtés-alapú műmegközelítési gyakorlatom bemutatásába (legalábbis: a paraméterek felkínálásába; a többit minden kedves vállalkozó szabadságára bízom).

Ez a szöveg a (korai) *Tréfára* emlékeztet engem, a lányfigura és a kispolgári miliő esendősége talán ugyanabból az élménykörből származik. Az árnyaltan fogalmazott, választékosan pontos körmondatok, a gondosan megírt, jeges pontossággal közvetített latolgatás és tudat-monológ megvolt Hajnóczynál már a kezdetektől, azaz *A fűtő*-kötet *Márai-novelláitól* indítva, illetve *azt az igazán saját változatot mutatja ez az írás is, ahogyan ezt a beszéd-folyamatot váratlan vágásokkal tagolja, megakasztja, széthasítja a szerző* (Reményi József Tamás jellemzése). Témájánál fogva, de majd a tudatelbeszélés körmondatai, fojtó narrációja miatt ugyancsak eszünkbe juttatja ez az írás a különös *Mandragórát*, e nehezen dekódolható mesterművet is. Még a *Temetés* bravúros szövegére áll ez a fajta írásmód, mely szöveg is egyik legjobbika a Hajnóczy-prózának. Később nem mindig marad türelme szerzőnknek erre a fajta aprólékosságra és koncentrációra, s akkor e kristályos állapot nem képes ismét létrejönni. Helyette megjelennek a felhasogatott szövegfelületet mutató kollázsok a maguk *szemantikai hordalékával*, melyek másfajta olvasói izgalmakat generálnak, mint jelen szövegünk (tenné, ha végét is ismerhetnénk). Felfedezhetjük azonban a hagyományos kompozíciós szabályszerűségeket negligálását is, és nem tartom lehetetlennek, hogy amikor jelen szövegünk folyamatossága megszakad; amikor átvált a kézírásra, s félig-meddig újrajrja, átírja a cselekményt – itt is efféle megújító kísérletet végez a szerző.

Egy torzóval állunk szemben. Ilyenformán a befejezés invenciója, a történet megalkotása ránk – és figyelmes, kíváncsi, tehetséges – diákjainkra vár. Az olvasónak a mű megteremtésébe történő bevonása a Hajnóczy-próza egyik, a posztmodern előlegző, megsejtő vonása (Szerdahelyi Zoltán). Érezni, hogy a lelki folyamatok megragadása, de egyáltalán: a nyelvi közölhetőség is kétségessé válik olykor (mind gyakrabban).

Tudni nem tudok e próza-töredékhez/kezdeményhez adatokat, egyéb fogódzókat. Egészen magányosan hevert a hagyatéki dobozban⁵, előtte, utána –

⁵ *Sportszatyor vagy szürke bőrönd?* Mindkettőről hallunk mind a visszaemlékezésekben, mind a szövegekben. Mátyás Livia a Szerdahelyi Zoltánnal folytatott beszélgetésben szól erről a bőröndről. Tudomása szerint e féltve őrzött bőrönd tárgyi emlékeket és átütőpapírra írt gépelt

rokon, kapcsolati háló nélkül. Valahogy becsúsztatott ide. Arra azonban nem látok reményt, hogy második fele bárhol is előkerülhetne még: a szöveghalom rögzítve, fényképezve, szkennelve áll már, részben memóriám foglyaként is. Egyharmad-, fél vagy kétharmad az, amivel kipótló munkánkban számolnunk kell? Ki-ki maga döntse el!

A megbízhatatlanság és a korlátozott tudás felforgató kérdések elé állítják az olvasót, az elemzőt. De: *hogyan ítéltjük megbízhatatlannak a narrátort azon információk alapján, melyekhez csak az ő közvetítésén keresztül van hozzáférésünk?* (Jahn 2011: 149)

Felolvassuk az osztálynak (csoportnak) a szöveget.

Felolvassuk, vagy velük olvastatjuk el? Előttük legyen a szöveg, ha a saját felolvasást választjuk, vagy sem? Esetleg otthon olvassák el előző este? Adjunk-e előzetes megfigyelési szempontokat nekik? Sorolhatnánk még a további lehetőségeket és variációkat az olvasmányélmény manipulálására. Minden változat jó lehet, amennyiben a közvetítő tanár átgondolta, és hisz benne, azaz hitellel képes közvetíteni. Viszont könnyű belátni, hogy valamennyi megközelítésmód mást eredményez, s meglehetősen észrevétlenül bár, de akár radikális különbségeket is generálhat. A diák tán nem is érzi, mi történik, de a befogadás-történet, az első érzet felvétele másként jön létre, s ez az érzet tovább gyűrűzik a konkretizálás folyamán.

Egy szöveg minden pontja *arkhimédészi pont*, írtam le már sokszor; a műértelmezői munka minden pontja ugyancsak az.

Itt álljanak meg egy pillanatra, kedves Olvasóim! Önök az imént elolvasták a Hajnóczy-töredéket. Most döntsék el a maguk számára, mely szövegbemutatót tartanak legüdvözítőbbnek, s miért!

Ne feledjük: MOST, a közös munkafolyamat során fog létrejönni, kibontakozni a félbehagyott Hajnóczy-novella! A felelősség nagy: Hajnóczyval – s diákjainkkal szemben is. És nem csak a novella második része jön most, kezünk közt létre, hanem maga az *egész* Hajnóczy-mű (szavazzuk meg neki a bizalmat, hogy így hívhatjuk!). Eddig ezt a kis szöveget egy ócska, közel 40 éves papírdoboz rejtette, szubrett egy átlapozatlan, megfakult paksamétában. Senki, soha nem látta még valaha-volt szerzőjén, Reményi József Tamáson⁶, a hagyaték korábbi őrzőjén és jómagamon kívül.

szövegeket tartalmazott. Ha gazdájára rátört a szorongás, e bőröndöt mindenhová magával hurcolta; akkor is, ha ideges volt, és költözni akart. Aztán a bőröndnek is, a prózaszövegek sportszatyranak is nyoma veszett, és maradt a 9 pakundekli doboz, benne a hagyaték számolatlan lapjaival.

⁶ Lásd a dokumentum nejlonborítóján olvasható rövid jegyzetet, R. J. T. kézírásával!

De még ha nem így lenne is! Ha *A latin betűk*, a *Galopp* után a legismertebb *Perzsia* első 3 oldaláról volna is szó – a szöveg mégis e mostani (meg)alkotó (nemcsak reprodukáló!) – folyamatban jönne létre.

“(Mert mi a szöveg), ha nem olvassák? Olyasvalami, amit még nem írtak meg. Az olvasással eszerint tehát nem újrainjuk a könyvet, hanem elérjük, hogy a könyv megíródjék vagy meg legyen írva – ezúttal az író közvetítése nélkül, úgy, hogy nincs ott senki, aki írna. Az olvasó nem hozzáadódik a könyvhöz, hanem alapvetően arra törekszik, hogy bármiféle szerző súlyától megszabadítsa, és végtelen könnyedsége – a gyorsaság, mellyel a könyvhöz közeledik (...) – új könnyedséget kölcsönöz a könyvnek, melynek immár nincs szerzője, mely megszabadult egy egész beleöntött élet terhétől, komolyságától, munkájától és súlyos szorongásaitól, attól az olykor rettenetes és mindig félelmetes tapasztalattól, melyet az olvasó eltöröl, és gondviselészerű könnyedségével semmisnek tekint.” (Blanchot 2005 158-159)

Maga a történetkezdés érdekes lehet diákjaink (fiatal olvasóink) számára, s izgalmasnak tűnhet a folytatás kitalálása is. (Biztosra veszem, hogy a Kollégák, elemzési gyakorlataik során, csináltak már ilyent vagy hasonlót: fejezd be a *Szegény Gélyi János lovait* a ... bekezdéstől kezdve; találd ki *A Sátán Füreden* végét a ... bekezdéstől folytatva; írd meg Darvasi László *Exhumálás* című kisprózájának lezáró sorait; oldd meg Bodor Ádám *Állatkert* című novelláját az utolsó fél oldal kitalálásával! A példák szaporíthatók, s e feladványok mindig sikeresek diákjaink között. Csakhogy a felsorolt esetekben *megvan* a szövegek *valós* lezárása!

Mostani vállalkozásunk így izgalmasabb, nehezebb és – nyitottabb, egyszersmind reménytelenebb is.

A szöveg *in medias res* kezdődik, mint annyi más (Hajnóczy-) kispróza. A családot, melyről szó lesz, csupán betűjellel nevezi meg a szerző: *M-ék*. Elidőzhetünk afölött is, miféle érzeteket generál egy ki nem írt teljes vezetéknev. A Hajnóczy-próza olvasói felütik fejüket: ismét egy “M” (Márai, az *M* című különös elbeszélés, Malom, Malcolm, Margerie, a hagyatéki füzeteken – s a temetői sírokon brutális véletlenként – feltűnő nagy, kék, zsírkrétás *M* betű). A lánynak nincsen keresztnéve – az osztálybéli lányok vajon hogyan szeretnék hívni: Erzsikének vagy Cintióknak? Kíváncsiságot kelt a lány fiatal (kortársuk!) kora (egy diáklány, iskolából hazajövet, dupla fagyaltadaggal), hazafelé menet, s nem utolsósorban a “dolog” furcsa, megmosolyogtatóan gyerekes *im-igyen* elfedettsége. Az esemény *hihetetlennek és valószínűtlennek* minősítetik, ami felcsigázza az olvasói kíváncsiságot.

Diákjainknak érezniük kell a furcsa feszültséget (ha nem is ellentmondást) a jól kitalált, ígéretes cselekmény és a már-már pontoskodó, nehézkesen precíz, körültekintően igényesnek szánt narráció –, pontosabban: jobbára belső

monológ, tudatelbeszélés között, hiszen itt a diáklány gondolatain belül vagyunk.

A 2. mondat négy soros. Ennek a szövegegységnek a megértéséhez, ha túlzás is azt mondanom: értelmezéséhez – meg kell állni, vissza kell fordulni a mondat elejéhez – beékelődés, halmozás, túlzás –, mit is akar mondani nekünk a szöveg? Ekkor elérkeztünk a *tudatosítás* műveletéhez: a megértés-tanulás fontos lépcsőfokához. Az első és második elolvasás különbségéről van szó. Az *intralingvális* fordításról. (Bizonyos fokig ez volna a valódi *szövegértés*, tanácsolom diákjaimnak: szép lassan, tagoltan, félhangosan elmondom magamnak saját szavaimmal, hogy mit is olvastam az imént. S akkor, ha valóban figyeltem – van esély a nehéz szövegdarab birtokba vételére.)

Szerencsére a 2. bekezdés nem játszik tovább türelmünkkel: megtudjuk a “dolog” lényegét. Gondolkodik így, ilyen nyelven egy 17 éves lány? Beszél így? Egy, még a kimondhatóság előtti, nyelvben megjelenő stádiumot megelőző megfogalmazódás lehetne ez, melyet a szerző fordít át a maga egzakt nyelvére, s közvetít nekünk: *kettős beszéd...* Hosszú, árnyalt latolgatás és értékelés, mely megforgatja, minden oldalról megnézi a legapróbb részletet, aspektust is. Megéli a felvetődő gondolat legfinomabb árnyalatait, alakulásait. Mérlegel, s amire jut, pontosan igyekszik közvetíteni. Számunkra? Törődik ez a szerző velünk, az olvasóval? Vagy akár hősnőjével, a leánnyal? Úgy tűnik, csak az a belső kép érdekli, melyet közvetíteni kíván. Magában beszél a monologikus szerző, holott a lány gondolatait engedi át magán. Meddig bírja ezt egy mai diák? Holott kezdetben érdekelt a sztori! A szövegformálás aprólékosabbnak tűnik a Németh László-i lélekállapot-közvetítéseknél is. Külső leírás viszont egyáltalán nincsen, *nem* pillanthatjuk meg a lányt⁷, s hamarosan kiderül (vagy kiderülni látszik), hogy még kivetített gondolatainak *sem* hihetünk... De valóban így van-e?

Van-e kedvük az osztályban ülőknek követni bennünket e szövegfigyelem útján? Immár, valószínűleg, nem a cselekmény *kibontakozása* reményében. A *kibontakoztatás* az, melyben az osztály érdekelt lehet.

Aki ezt a szöveget írja, fogalmazza, alakítja – mert ne feledjük: e kezdemény, e novella-indítás itt, valósággal a szemünk előtt jön létre! – mestere a nyelvnek, itt, most (mert egészen másféleképpen is tud írni Hajnóczy, jó néhány szövegépítő arcát ismerheti a figyelmes olvasó): aprólékos, minden gondolat-rezdülésre reagáló tudat-feltárás ez: a lány gondolatai közt járunk vendégségben, de mind túlzóbbnak érezzük a “bemosakodást”, s elhatalmasodik rajtunk a kétely: nem veszett-e bele az író intellektuális kísérleteibe, nem vált-e öncélúvá a prózanyelv, melyből nincs többé

⁷ Távoli asszociációnak tűnhet, de Dobai Péter *Vadon* című regénye jut az eszembe. A nagyregény főszereplője Batiszy Kristóf, egy hosszú, kalandokkal teli úton kíséri őt a szerző figyelme. Miközben még a haja színét, testalkatát, tekintetét sem érinti leírás egyetlen egyszer sem.

kibontakozás. A narráció folyamatossága meg- megszakad, ellentmondások helyeződnek el a szövegben, melyek mind komolyabban kezdik elbizonytalanítani az olvasót: vajon reálisan megtörtént esemény részesévé avat-e bennünket a lány, útban hazafelé? Az örvényben forgolódva eleinte (első olvasásra) észre sem vettük, hogy, meglehet: nem történt itt semmi, nem volt csábítási kísérlet, nincsen megkísértés – a lány fantazmagóriáit hallgatjuk csupán. A felcsigázott érdeklődés kielégítetlen maradhat, s a jól előkészített folytatás és befejezés – elmarad majd? Bosszankodás, zavar vesz erőt csoportunk legjobbjain – egyelőre kimondatlanul.

Végül, immár a kézzel írott részletekben hallunk mégis konkrétumokat, hogy a másik irányba fordítsanak bennünket: mentolos lehelet, alkoholfogyasztás, a férfi haja, orra, s hogy nem volt gyűrű a kezén a találkozáskor...

Tehát mégis létező történet foglya a lány, megtörtént tehát a csábítási kísérlet? Akár a csábítás is? (Az anya utolsó szövegbéli kesergője e feltételezést is megengedi.)

A szöveg, mind a gép-, mind a kézirat az erős megdolgozottság, korrigáló, fontoló, kínosan pontos munka nyomait viseli magán: átírások, tollal történő kijelölések, a más füzetekből jól ismert szakaszjel-szerű lehúzások, zárójelek, hiányjel általi betoldások: a személyes kézjegyek, nyomok az emlékezet és a valaha-volt pillanat terét szövik a lapok mögé. A hagyaték – mint az emlékezet, s a szerzői jelenléttel való találkozás tere. A hagyaték, melynek igazi létformája – a *facsimile*.

Az osztály, ha nem vesztette el még kedvét (s ez nem Hajnóczyn, hanem rajtunk, tanárokon múlik; Hajnóczy NEM törődik olvasójával, monomániásan dolgozik valamely szövegterv elérésén), bizony, nincs könnyű helyzetben: *olvasni* tanul; *figyelni* tanul...

Mi történik itt? Történt egyáltalán valami? – borzongunk meg együtt tanítványainkkal. Vagy csak képzelgés két csokifagyalt között? Merre fog elmozdulni ez a szöveg? Valamely belső időtlenség, a körköröség érzése kezd erőt venni rajtunk: bizakodhatunk-e a kibontakozásban, avagy valami *más* hozza meg majd a *szöveg örömét*...?

Hirtelen megfáradt volna szerzőnk, s a szaporodó stb.-k is ezt mutatnák? Elvesztette szövegalkotó türelmét? Mindezt e ponton még nem mondjuk ki, nem sugalmazunk efféle elbizonytalanító gondolatokat; de meglehet: figyelmes diákjaink közül megszólal valaki efféle gyanúval is.

Olvassa el mindenki még egyszer a novellakezdeményt, s rekonstruáljuk az eddig megtudottakat, osszuk meg dilemmáinkat a szöveg elmozdulását illetően valóság és képzelet viszonylatában, tekintettel a Hajnóczy számára mindig oly fontos idézőjelekre is!

Rekonstruáljuk közösen, egymást korrigálva a novellatöredék cselekményét!

Vagy – játsszunk, és mondja el a cselekményt egymás után 3 vállalkozó diák, de oly módon, hogy aki befejezte a mesét, kimegy a teremből. A diákok minden esetben jegyzetelnek, így rögzítődik, mennyiben fedték egymást a történetek. Közben felvázoljuk magunknak azt is, mire számítunk e játékkal. Csaknem biztosra vehetjük, hogy ha lesz különbség az elmondások közt, az a “dolog” valós megtörténtét érinti. S mi egyebet még?

Akarja a lány a történetendőket, vagy sem?

El akarja mondani szüleinek, vagy csupán eljátszik a gondolattal?

Más- és másként interpretálhatják a lány viselkedését is a történetmondók.

Mennyit tudunk meg a férfiről és az ajánlattevés körülményeiről – itt is lehetnek véleménykülönbségek. Mennyit tesz hozzá a történethez a mesélő – önkéntelenül – saját fantáziájából?

A mű – amint írja önmagát. Megteheti, hisz magától burjánzó, organikus, mozgásban lévő szervezetnek látszik...

A történet-rekonstrukció (történet? mind jobban érezzük a *szöveg fabuláris jellegének visszaszorulását* /Mészáros Sándor/) során egyre sűrűbben érintjük a novellacsonk nyelvi állapotát, hordozója, a szöveg jellegének, nyelviségének, kifejezőmódjának a vizsgálatát. Minderről mi az osztály benyomása, véleménye? Látják-e, *belátják-e*, hogy mindazt, amiről eddig beszéltünk, amiről a novella-kezdemény “szól” – *egészen másként is* el lehetett volna mondani! Ugyanezt – másként, félig-meddig ez az irodalmi alkotások elkülönböződésének jegye. Hiszen, könnyű belátni: minden könyv ugyanazt írja – szerelem, halál, barátság, hősiesség, gyávaság, boldogság etc. Erről szólnak Ady és József Attila versei, Ottlik Géza prózája – és hát: a slágerek is... Csak éppen a *gondolati-nyelvi megmunkálás*, az elrendezés, extrapolálás, narráció etc. más, és ez épp elegendő, hogy az igénytelen giccsel a remekműtől elválassza.

Jelesül: a narrátor és/vagy a lány mintha éreztetné (megbeszelné?) az olvasóval a valóság feltárásának és a megjelenítésnek a nehézségeit.

(Nem akarunk azonban túlzásba esni. A szöveg befejezetlen, második fele kézzel írott, javításokkal teli, nehezen kiolvasható kísérlet. Az első, végbe formáltnak tűnő rész azonban olyan koncentrációt sejtet, mely nagyon is megérdemli a szöveg-figyelmet. Valami abbahagyta Hajnóczyval újra- s újra nekirugaszkodó kísérleteit. Vagy egyszerűen: elveszett, kihullott valahol, valamikor a paksamétából a többi, végbe vitt, letisztázott, 3 példányos oldalmennyiség. Az íráspróbák azonban így is követhetők, s hátha van ehhez is

kedve diákjainknak?! Az egyre reménytelenebbül redukálódó cselekmény ellenére? Hiszen a továbbírás, bevégzés szabadsága annál nagyobb!)

Megállt volna az idő a presszóban?

A zártabb alakzatoktól a nyitottabb szerkezetek felé halad a szöveg (másutt is tapasztaljuk ezt Hajnóczynál). Reális és szürreális is egybekeveredhet e történet-kezdeményben, a lány *tudatának metszet-hűvös szakadékaiban?* Közérzet-leírás, pszichikai állapotrajz – cselekmény helyett? Csalódottak vagyunk? Nem kellene, hisz mindezen szövegformálási tényezők *átértelmezik a novella rendkívüliség fogalmát* (Faragó Kornélia).

Ha bosszankodva hagynánk el végül a szöveg terepét, ne feledjük a sokszor hallott biztatást: egy mű története az értelmezések története. Minden kornak, sőt, minden új olvasónak fel kell tennie a maga kérdéseit a szöveg számára. Egy-egy opus addig él (akkor él), amíg szükségét érzi valaki, hogy értelmezze. Deklarálás vagy panaszkodó értetlenség helyett merjünk kérdezni, s fogalmazzuk meg alternatív válaszainkat! A véglegesítő értékelés veszélyes, magában rejti a kisajátítás esélyét. Az időszerűvé és nyitottá tétel viszont nem egyenlő a leegyszerűsítő aktualizálással! Merjünk kérdezni, s meg fogunk lepődni, miféle válaszokat képes a szöveg adni!

Figyeljünk a *szöveg másodlagos, titkos morajlására*, (bármilyen is ez) – veszek át, önkényesen megmásítva, gondolatmenetemhez hajlítva egy híres metaforát. Igen, e titokzatosan előrehaladó, váltókat használó Hajnóczy-prózaszövegnél is e *titkos morajlást* igyekszünk követni...

Egy szövegmező, melyen feltűnt az érthetőség és érthetetlenség közötti határvonal. *Az idegenség hívásként és fenyegetésként tűnik fel világunk határán.* Talán ezt érezhette a lány is, kinek megkísértéséről a Hajnóczy-szöveg oly furcsán tudósított.

Szépirodalmi szövegről beszéltünk, Hajnóczy töredékét olvasva. Az ilyen szövegek pedig *megtartják titokzatosságukat, és az értelmezés és kritikai olvasás esélye, hogy helyreállítsa és megőrizze a nem-szándékolt, rejtett vagy akár nem létező jelentéseket és tartalmakat egy új értelmezés számára...* (Nell 2010: 10-11)

Felhasznált irodalom:

- Blanchot, M. (2005). *Az irodalmi tér.* (ford.) Horváth Gy., Lőrinszky I., Németh M., Kijárat.
- Cserjés K. (2006). Forгатókönyv vagy partitúra? Hajnóczy Péter: A szertartás; szövegelemzés kontra Samuel Beckett: Film. In: *Hoválettem. A párbeszéd helyzetébe kerülni... Hajnóczy-tanulmányok.* (szerk.) Cserjés K. és Gyuris G. Lectum K. Szeged, 9-43.

- Hajnóczy P. (2007). *Összegyűjtött írásai*. (szerk.) Mátis L., Reményi J. T. Osiris Kiadó.
- Hajnóczy P. (2011). Jézus. (kiad.) Hoványi M. *Jelenkor*, (54)11, 1183–1187.
- Jahn, M. (2011). Árukapcsolások, kizárások, határterületek: a megbízhatatlanság jelensége a narratív helyzetekben. (ford.) Török E. In: *Verbális és vizuális narráció. Szöveggyűjtemény*. Apertura Könyvek. (szerk.). Füzi I. Pompeji, 149-179.
- Nell, W. (2010). *Milyen idegen (hozzád képest)*. In: *Szövegek között XV*. (Irodalomtörténet és -elmélet, komparatiztikai tanulmányok) (szerk.) Fried I., Kovács F., Lengyel Z., Szeged, 4-21.